

90. BRONISŁAW SZAKIEN

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI – ur. 29 [według kalendarza gregoriańskiego] VII 1890 Kizlar (miasto leżące ok. 60 km od zachodniego wybrzeża Morza Kaspijskiego), Cesarstwo Rosyjskie, zm. 25 III 1938 Wilno.

2. RODZINA – ojciec: Józef, lekarz wojskowy (1851–1892), matka: Maria z domu Kodź, brat: Klaudiusz (1889 – lata 40. XX w.), siostry: Adelejda (1891–1892), Janina (1893–?), żona: Sabina z domu Kowalewska (1891–1976) [ślub ok. 1930], nauczycielka języka łacińskiego w Gimnazjum im. Elizy Orzeszkowej w Wilnie, po II wojnie światowej nauczycielka w Toruniu, córki: Zofia Gurska (1931–2012), nauczycielka języka polskiego w Gdańsku, Danuta Kowalewska (1933–?), konserwator dzieł sztuki w Toruniu, Irena Gurska (1937–2009), nauczycielka języka angielskiego w Sopocie. Jego krewnym był Konstanty Szakien (Konstantinas Šakenis 1881–1959), od 1926 poseł na sejm litewski, 1927–1934 – minister oświaty rządu litewskiego, 1936–1940 – marszałek sejmiku litewskiego, przetłumaczył na język litewski m.in. *Pana Tadeusza* (1924).

3. WYKSZTAŁCENIE – 1911 – ukończył Państwowe Ośmioklasowe Gimnazjum Humanistyczne w Wilnie (dawne I gimnazjum wileńskie), 1911–1915 – studia na Uniwersytecie w Petersburgu (1 semestr nauk

matematyczno-fizycznych i 6 semestrów nauk przyrodniczych) przerwane z powodu I wojny światowej. 15 X 1918 – 15 VII 1920 – Uniwersytet Warszawski. 1921/1922 – Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie [12 VII 1922 Rada Wydz. Matematyczno-Przyrodniczego USB zaliczyła 3 lata studiów w Uniwersytecie Petersburskim i 1 rok w Uniwersytecie Warszawskim]. 1923 – egzamin nauczycielski z nauk przyrodniczych jako przedmiotu głównego i geografii jako przedmiotu pobocznego przed Państwową Komisją Egzaminacyjną w Wilnie dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich. 1925/1926 – stypendium Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na studia przyrodnicze w Belgii pod kierunkiem prof. Victora Grégoire’a (1870–1938) na Katolickim Uniwersytecie Lovańskim (Université catholique de Louvain). Krótkie stypendium jesienią 1935 na dalsze studia w zakresie cytologii roślin u prof. V. Grégoire’a.

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW – 14 VI 1927 – doktor filozofii w zakresie botaniki na podstawie rozprawy „Tworzenie się chromozomów heterotypowych w [sic!] *Osmunda regalis*” [publikowana: patrz p. 7b, poz. 1], promocja na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, promotor: Piotr Wiśniewski (1881–1971). 1937 – habilitacja na podstawie rozprawy: „Kształtowanie się chromozomów w profazie mejotycznej w *Equisetum silvaticum* L. i *Equisetum palustre* L.” [publikowana: patrz p. 7b, poz. 5 i 6], 20 IV 1937 – kolokwium habilitacyjne, 23 IV 1937 – wykład habilitacyjny i uchwała Rady Wydz. Matematyczno-Przyrodniczego USB o nadaniu *veniam legendi* w zakresie botaniki, 11 VI 1937 – zatwierdzenie habilitacji przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ – IX 1915 – X 1918 – inspektor i nauczyciel w Gimnazjum im. Joachima Lelewela w Wilnie, I 1921 – IX 1935 – nauczyciel w Państwowym Gimnazjum Żeńskim im. Elizy Orzeszkowej w Wilnie. Uniwersytet

Stefana Batorego w Wilnie, Katedra Botaniki (Zakład Botaniki Ogólnej): 1 VI 1921 – 30 IX 1925 – młodszy asystent, 1 X 1925 – 30 IX 1935 – starszy asystent, 1 X 1935 – do śmierci – adiunkt.

6. PODRÓŻE NAUKOWE – 1925/1926 i 1935 – stypendia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na studia przyrodnicze w Belgii na Katolickim Uniwersytecie Lowańskim (Université catholique de Louvain). Niemcy, Francja, Litwa, Rosja.

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH – cytologia, mykologia, florystyka i geobotanika.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC – Opublikował 9 prac botanicznych, poniższy ich spis jest zarazem pełną bibliografią B. Szakiena: 1. 1927. La formation des chromosomes hétérotypiques dans l'*Osmunda regalis*. *La Cellule* **38** (Volume jubilaire V. Grégoire, 3e partie): 369–394; 2. 1927. Przyczynek do znajomości rdzy Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny. (Un aperçu sommaire des connaissances de la rouille de l'arrondissement de Wilno et de Grodno). *Kosmos* (Lwów) **51** (za 1926): 75–138; 3. 1929. Spis rdzy okolic Trok. Aperçu des espèces de rouille provenant des environs de Troki de l'arrondissement de Wilno. *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1928–1929) **5**: 211–221; 4. 1935. Dodatkowy spis rdzy Wileńszczyzny (powiat dziśnieński i postawski). Aperçu supplémentaire des espèces de rouille provenant de l'arrondissement de Wilno (Cantons de Dzisna et de Postawy). *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1934) **9**: 139–144; 5. 1936. Prophase meiotique dans l'*Equisetum silvaticum* et l'*Equisetum palustre*. *La Cellule* **45**: 16–26; 6. 1937. Kształtowanie się chromozomów w profazie mejotycznej u *Equisetum silvaticum* L. i *Equisetum palustre* L. La formation des chromosomes dans la profase meiotique chez

l'*Equisetum silvaticum* L. et l'*Equisetum palustre* L. *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1936) **11**: 53–71 + tabl. I; 7. 1937. Notatki florystyczne z Wileńszczyzny. Notices floristiques de l'arrondissement de Wilno. *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1936) **11**: 103–110 + tabl. I; 8. 1937. Nowe stanowiska *Linnaea borealis* L. na Wileńszczyźnie. De nouvelles stations de la *Linnaea borealis* L. dans l'arrondissement de Wilno. *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1936) **11**: 111–114 + tabele I–II; 9. 1937. Nowy przyczynek do znajomości rdzy Wileńszczyzny. Un nouvel aperçu sommaire de la rouille de l'arrondissement de Wilno. *Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych. Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wilno. Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles* (za 1936) **11**: 1–17 + tabl. I.

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE – Cytologia: opisał przebieg podziału jądra w profazie mejozy u *Osmunda regalis* [patrz p. 7b, poz. 1], prowadził badania nad podziałem mejotycznym jądra u skrzypów, stwierdził m.in. brak stadiów leptotenu i zygotenu u badanych gatunków [patrz p. 7b, poz. 5 i 6], jego prace wniosły nowe dane do opisu redukcyjnego podziału jądra. Mykologia – badał wyłącznie występowanie rdzy na Wileńszczyźnie i częściowo Grodzieńszczyźnie, podał ok. 190 ich gatunków, w tym 8 nowych dla Polski, dla kilkunastu z nich podał nowych żywicieli, wyróżnił nowe odmiany, m.in. *Puccinia Menthae* Pers. Syn. var. *Clinopodii* czy *Phragmidium Potentillae* var. *major*, dla wielu gatunków podał mezospory, które poprzednio nie były opisywane, wykonał pomiary wielkości zarodników dla wszystkich gatunków, które stwierdził na

badanych terenach [patrz p. 7b, poz. 2, 3, 4 i 9]. Florystyka i geobotanika – opublikował dane florystyczne dotyczące 50 rzadszych gatunków roślin naczyniowych z Wileńszczyzny (w tym 11 nowych dla tego regionu), podał gatunki roślin, z którymi *Andromeda calyculata* rośnie na dwóch stanowiskach [patrz p. 7b, poz. 7], zestawiał wszystkie stanowiska *Linnaea borealis* na Wileńszczyźnie, wyznaczył gatunki charakterystyczne dla zbiorowisk roślinnych, w których rośnie *Linnaea borealis* [patrz p. 7b, poz. 8].

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCYJONERSKA – W szkołach średnich uczył przyrody, początkowo także geografii. Na USB: od 1927/1928 – wykład z anatomii i cytologii roślin, 1933/1934, 1935/1936, 1936/1937 – wykład „Cytologia roślin”, na Studium Rolniczym: od 1931/1932 – ćwiczenia z botaniki, od 1934/1935 – wykłady z cytologii roślin i zlecone wykłady z botaniki. Współzałożyciel Gimnazjum im. Joachima Lelewela w Wilnie.

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH – ochotnik w wojnie polsko-radzieckiej.

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH – od 2 XII 1929 – współpracownik Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności.

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA – 1919 – odznaka ochotnika Dywizji Litewsko-Białoruskiej, 1920 – odznaka frontu litewsko-białoruskiego, 1927/28 – Nagroda im. Marszałka Piłsudskiego za pracę naukową, 1929 – medal 10-lecia Odzyskania Niepodległości, 1937 – nagroda z Funduszu im. Marszałka J. Piłsudskiego za pracę p.t. „Nowy przyczynek do znajomości rdzy Wileńszczyzny”.

12. INNE INFORMACJE – Urodził się na terenie obecnego Dagestanu, ale po śmierci ojca rodzina przeniosła się do Wilna, gdzie B. Szakien wychowywał się. W roku 1915 po odejściu wojsk rosyjskich z Wilna, gdy powstała możliwość powołania do życia polskiej szkoły, razem z kolegami przerwał studia, przyjechał do Wilna i zorganizowali późniejsze Gimnazjum im. Joachima Lelewela, gdzie uczył i pełnił obowiązki inspektora gimnazjum do 1918. W X 1918 wyjechał do Warszawy

na dalsze studia uniwersyteckie, które wkrótce przerwał z powodu wstąpienia jako ochotnik do wojska polskiego. Od XI 1918 do XII 1920 służył w 77. Kowieńskim Pułku Piechoty 1. Dywizji Litewsko-Białoruskiej i razem z nią uczestniczył w wojnie polsko-radzieckiej. Korzystając z urlopów podczas służby wojskowej dokończył studia (2 semestry) na Uniwersytecie Warszawskim (absolutorium w 1920). Z chwilą wznowienia działań wojennych wrócił na front, gdzie walczył do końca 1920. Na mocy ustawy z 1920 roku o nadawaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego otrzymał folwark Janowo (pow. Dzisna), w którym gospodarowanie powierzył bratu Klaudiuszowi. W 1921 roku wrócił do Wilna i rozpoczął pracę w Gimnazjum im. Elizy Orzeszkowej. Komisja Fizjograficzna PAU finansowała mu następujące badania w województwie wileńskim: 1924 – rdze Wileńszczyzny, 1925 – rdze powiatów dziśnieńskiego i trockiego, 1927 – rdze i inne gatunki grzybów pasożytniczych okolic Trok, 1928 – rdze okolic Trok, 1930 – rdze powiatu dziśnieńskiego. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego (co najmniej od 1923), Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. Był osobą bardzo łagodną, cichą, skromną i wyjątkowo uczynną. Zmarł po dwudniowej chorobie. Został pochowany 28 III 1937 na Cmentarzu na Rossie w Wilnie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ – Archiwalne: Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie [Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas] – zespół *Akta Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*: K. 175 I Bb nr 637 –teczka osobowa – Bronisław Szakien, K. 175 VII B 111 –teczka osobowa – Bronisław Szakien. Publikowane: P. Köhler, 2002. *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności*. Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters (1815–1952). *Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności* vol. 2, 373 s.; P. Köhler, 2004. *Bibliografia botaniki w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii*

Umiejętności (1818-1952-2000). Bibliography of botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters (1818-1952-2000). Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków, 459 s.; J. Movšovičius [J. Mowszowicz] 1940. Vilniaus miesto ir jo apylinkių floros tyrinėjimu apžvalga ypač kreipiant dėmesį į jos buvusių ir dabartinių augalų izomybes. Entwurf von Forschungen der Pflanzenwelt Wilnas und seiner nächsten Umgegend unter spezieller Besonderheiten. *Kosmos* [Kowno] **21**(7–12): 233–266; Mowsz. [J. Mowszowicz], 1987. *Szakien Bronisław (1890–1938)*. [W:] S. FELIKSIĄK (red.), *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa, s. 524; S. T. Sroka, 2010. Szakien Bronisław (1890–1938). *Polski Słownik Biograficzny* t. **46**, s. 518–519; P. Wiśniewski, 1938. † Bronisław Szakien. Wspomnienie pośmiertne – Nachruf. (Z portretem – Mit Bildnistafel). *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **15**(4): XXXI–XXXVI.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE – J. Movšovičius [J. Mowszowicz] 1940. Vilniaus miesto ir jo apylinkių floros tyrinėjimu apžvalga ypač kreipiant dėmesį į jos buvusių ir dabartinių augalų izomybes. Entwurf von Forschungen der Pflanzenwelt Wilnas und seiner nächsten Umgegend unter spezieller Besonderheiten. *Kosmos* [Kowno] **21**(7–12): 233–266; P. Wiśniewski, 1938. † Bronisław Szakien. Wspomnienie pośmiertne – Nachruf. (Z portretem – Mit Bildnistafel). *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **15**(4): XXXI–XXXVI.

Piotr KÖHLER

Biogram powstał w ramach realizacji grantu: NPRH/912-Bibl: HINC ITUR AD ASTRA. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939. Monografia zespołowa.